

Sözcük Dağarcığı

D e n i z C a n d a ş - G ö k h a n T o k

Şöyle bir dışarı çıkıp pastaneleri dolaşsanız, simitçilerin, fırınların önünden geçerseniz “poğaç” sözcüğünün birçok değişik yazılışına rastlayabilirsiniz. Poğaç, pohaça, puğaç, poça, bohaça gibi birçok değişik biçimde söylendiğine ve yazıldığına rastladığımız bu lezzetli yiyeceğin doğru yazılışı “poğaç”. Aslında İtalyanca’dan çıkmış olan bu sözcüğün kökeni Latince’de ocak anlamına gelen “focus” sözcüğü. İtalyanca’da ocakta ya da fırında pişirilen küçük hamur işi yiyeceklere verilen isim focaccia. İlk şekli Latince focus’tan türetilerek tek c ile yazılan focacia iken sonradan Fransızca’ya fouace olarak girmiş bir söz. Biz de bu sözü Fransızca’dan almışız. Kimbilir belki de sözcüğün yazılışıyla ilgili sıkıntılar o dönemden başlıyordur. Dilimize fuğaç olarak girmesi gerekirken biz p harfiyle telaffuz etmeyi seçmişiz.

Poğaç yerken focus sözcüğünü aklınıza getirir misiniz bilemiyoruz, bununla birlikte sözcüğün dilimizdeki başka sözcükleri de etkilediği bir gerçek. Sözcük Latince’deki ateş yakan yer, ocak anlamındaki içeriğini ünlü fizikçi Isaac Newton yüzünden yitirmeye başlamış. Newton, 1691 yılında yayımladığı Optics adlı eserinde bu sözcüğü “bir mercekten geçen ışınların birleşerek ateş yaktığı nokta” anlamında kullanmış. Sonradan bu sözcük Osmanlıca’ya girerken Arapça ateş anlamına gelen “harq” sözünden yola çıkarak mihrak türetilmiş. Günümüzde focus sözcüğünün karşılığı olarak Türkçe türetilen sözcüğün kökeninde de ateş sözcüğü var. Öz Türkçe bir sözcük olan od, yani ateş sözcüğünü kullanarak türettiğimiz odak sözcüğü dilimizde merceklerde ışınların toplandığı nokta anlamına geliyor.

Kısa kısa... Kısa kısa... Kısa kısa...

Ocak: Yemek yaparken ateşin yandığı ve üzerine kap kacak koyduğumuz yere ocak diyoruz. Bu sözcüğün kökeninde “üç ok” var. Ateşin üzerinde birleştirilen üç oka asılan tencere ilk ocakları oluşturmuş. Zaman içinde üçok, oçok diye söylenen sözcük günümüze ocak olarak gelmiş.

Panik: Panik sözcüğü Eski Yunan doğa tanrısı Pan’ın isminden türetilmiş. Keçi ayaklı, boynuzları olan bir biçimde tasvir edilen Pan’ın sinirlendiği zaman doğada felaketler yarattığı ve insanların korkudan telaşa kapıldığı söylenelerde yer alıyor. Bu telaşa günümüzde de panik adı veriliyor.

Masaj: Kökeni, Yunanca’da dokunmak-tutmak ve aynı zamanda ovmak-yoğurmak anlamlarına gelen “masso / massein” sözcüklerine dayanıyor. Bir diğer düşünce de, Arapça’da ayakların ya da başın bir miktar suyla temizlenmesi anlamını taşıyan “masah” sözcüğüyle ilişkili olduğu.

Yer adları:

Anamur: Mersin İli’ne bağlı olan Anamur’un eski adlarından biri Anemourion. Bölgede bulunan antik çağ kentinin adının Helen dilindeki rüzgar anlamına gelen Anemos sözcüğünden türetilerek “Rüzgarlı yer” anlamında bir sözcük elde edildiği söyleniyor. Bu kanı bölgede yaygın olmakla birlikte çok da doğru değil. Bilge Umar, “Türkiye’deki Tarihsel Adlar” adlı kitabında bu görüşe karşı çıkıyor ve şunları söylüyor: “Helen dilinde bu anlamda bir anemourion sözcüğü yoktur. Sözü geçen dile anemourion sözcüğü “fırıldak” anlamındadır ki, kentin böyle bir ad taşıması beklenemez. Adın aslının Luvi dilinde “Annimura” olduğu güçlü olasılıktır.” Umar’ın ortaya attığı bu söz Yüce Ana Tanrıça anlamına geliyor ki, bölgenin arkeolojik geçmişi düşünüldüğünde bu adın doğruluğu kabul edilebilir. Kentin Anadolu’daki Asur ticaret kolonilerinden biri olduğu ve sonraları Hititlerin eline geçtiği biliniyor. Hitit kralı 4. Tuthaliya, MÖ 12. yüzyılda burayı Matuvata adlı bir beye armağan eder. Bu dönemdeki kentin adının Annimura olması, sonraları Büyük İskender ve ardından gelen Seleukoslar döneminde bu ismin Helleneye uyarlanmış olması daha akla yatkın görünüyor.

